

ПУСТОЛОВИНЕ

СРПСКЕ НАРОДНЕ

ЛИРСКЕ ПЕСМЕ

Креативни центар

Библиотека
ПУСТОЛОВИНЕ

Српске народне лирске песме
прво издање

Приредили
др Симеон Маринковић
Славица Марковић

Аутор *Пустоловног додатка*
др Симеон Маринковић

Илустровала
Мирјана Живковић

Рецензент
др Бошко Сувајић

Лектор
Виолета Бабић

Дизајн
Мирјана Живковић

Дизајн корица
Душан Павлић

Прелом текста
Небојша Митић
Татјана Ваљаревић

Главни и одговорни уредник
др Симеон Маринковић

Издаје
Креативни центар, Београд, Градиштанска 8
тел./факс: 011 / 38 20 464, 38 20 483, 24 40 659
e-mail: info@kreativnicentar.rs

За издавача
мр Љиљана Маринковић, директорка

Штампа
Публикум

Тираж
2.000

Copyright © Креативни центар 2012

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-14:398

СРПСКЕ народне лирске песме / [приредили
Симеон Маринковић, Славица Марковић ; аутор
Пустоловног додатка Симеон Маринковић ;
илустровала Мирјана Живковић]. - 1. изд. -
Београд : Креативни центар, 2012 (Београд :
Публикум). - 312 стр. : илустр. ; 24 см. -
(Библиотека Пустоловине / [Креативни
центар])

Тираж 2.000. - Пустоловни додаток: стр.
271-287. - Стр. 288-292: Рекли су о нашим
народним лирским песмама / Вук Стефановић
Караџић ... [и др.]. - Библиографија: стр.
293-294.

ISBN 978-86-7781-899-9

1. Маринковић, Симеон [уредник] [аутор
додатног текста] 2. Марковић, Славица
[уредник]

COBISS.SR-ID 189988876

СРПСКЕ НАРОДНЕ

ЛИРСКЕ ПЕСМЕ

Креативни центар

Љубавне песме

Љубавне песме најбројније су међу лирским народним песмама. У њима се говори о чежњи за љубављу, о љубавној жудњи, страсти, радости, срећи или несрећи, о болу и патњи због неузвраћене љубави, о нади да ће се срести и доживети жељена љубав, о тузи због многих забрана и препрека на путу до љубави и о лепоти младих, нарочито девојака.

Љубавне тајне често се поверавају природи – цвећу, дрвећу, ливадама, изворима; с њима се разговара и од њих се очекује саосећање и утеха. Да би се остварила љубав, често се прибегава магији, клетви, благослову или молитви.

У прастарим коренима љубавне песме чувају обредне поступке којима се девојке и младићи уводе у тајне и законе заједнице одраслих. У њима је испричан пут од страха пред сједињавањем (*Пред њиме је дјевојчица: / Позво бих је – неће ћети, / ОтО бих је – нећу смети*), преко љубавне чежње (*Занација, тако ти заната! / Скујдер мени од сребра јунака, / Ја л' од сребра, ја л' од сувог злата*), до одлуке о сједињавању у љубави и о уласку у заједницу (*Створит ћу се птица ластавица, / Прелетећу дрвље и камење, /... Пољубићу твог л'јепога Јову*).

На почетку периода земљорадничке културе ове песме постале су саставни део култа божанства плодности и попримиле еротичан карактер.

Љубавни заноси и љубавни јади исплетени су врло лепим поређењима, метафорама и другим стилским фигурама којима се призивају силе природе да би се дочарала лепота слика и снага осећања.

1.

Ајде, душо, да се милујемо,
гди рекнемо, да се састанемо:
ил' у твојем, ил' у моме двору;
ил' у твојој, ил' у мојој башчи;
ил' у твојем, ил' у мом дућану.
Ти се створи у дућану алва,
Ја ћу бити у дућану калфа,
па ћу доћи, да тебека љубим;
рећи ћеду изоколи људи,
да ја једем у дућану алву,
а ја љубим потајно девојку.
Створ' се, душо, у градини ружом,
ја ћу с' створит у бела лептира,
па ћу пасти на румену ружу;
рећи ћеду изокола људи,
да ја гризем у градини ружу,
а ја љубим потајно девојку.

2.

Ај, дошла Дрина од брега до брега,
Да л' од кише ил' од бела снега?
Ни од кише, ни од бела снега,
но од суза млади девојака.

♦ Градина (грдинче, врт, башта, цвећара) ограђен је простор у дворишту поред куће. Од давнина је у градинама гајено разнобојно мирисно цвеће које је украшавало куће и дворишта. О цвећу су се обично бринуле девојке. Заливајући га и негујући, певушиле су, загледале момке који пролазе и сањале будућу срећу. Цвеће је одувек имало симболичко значење.

Урош Предић,
Поглед кроз лук ружа
(детал)

Девојка преља из Херцеговине

3.

Алипаша на Херцеговини,
Л'јепа Мара на Бишћу бијаше.
Ај, колико су надалеко били,
једно другом јаде задавали.
Књигу пише паша Алипаша:
„Л'јепа Маро, би ли пошла за ме?“
С Бишћа Мара њему поручује:
„Да ме просиш, не би' пошла за те,
Да с' ожениш, бих се отровала!“

4.

Аљур, биљур дуге ноћи,
Ко не љуби црне очи
Не пада му сан на очи,
Већ му пада јад на срце!
А од јада гора вене,
Гора вене и усише,
Зелена се гора нише:
Нит од вјетра, нит од сунца,
Већ од јада дјевојачког.

5.

Ангелина воду лила,
На воду се наклонила,
Сама себи говорила:
„Мили Боже, лепа ли сам,
Лепа ли сам, млада ли сам.
Још да имам црне очи
Све би' момке преварила,
Ожењене раженила,
Турчина би' растурчила,
Калуђере распопила“.

♦ **Биљур** је назив за горски кристал, сјајни кварцни кристал или кристално стакло. У песмама срећемо купу од биљура, чашу од биљура, иглу од биљура, огледало од биљура и др. У бајкама – дворе од биљура. Аљур, биљур је игра речи. Њом се призива лепота и тајновита моћ биљура да осветли силину осећања и лепоту вољених очију о којима песма говори.

♦ У овој песми преплићу се задивљеност девојке собом и својом лепотом и жудња за спајањем с другим полом, као припрема за улазак у заједницу.

6.

Ах, моја водо студена!
И моја ружо румена,
што с' тако рано процвала?
Немам те коме тргати.
Ако б' те мајци тргала,
у мене мајке не има.
Ако б' те сеји тргала,
сеја се моја удала.
Ако б' те брату тргала,
брат ми је ошћона војску.
Ако б' те драгом тргала,
драги је од мен' далеко:
преко три горе зелене,
преко три воде студене.

♦ Вода је извор живота и у народу су многа веровања везана за воду као станиште добрих и злих духова. Према веровањима вода доноси здравље, љубав, вољеног момка, а односи болести и зле силе. Многи обреди везани су за воду, па отуда и називи: вилина вода, неначета, жива, омаја, лековита, чудотворка, нечиста, мртва, вода заборава и др. (Ми одосмо у цареву војску, / да пијемо воду забравку, / да нас старе заборава мајке / и девојке наше јаранице.) Овом и наредном песмом призивају се тајновите силе воде да речи у песми надахну својом моћи.

Ђорђе Крстић,
На студенцу (деталј)

7.

Бога моли момче нежењено
да се створи крај мора бисером,
гди девојке на воду долазе,
да га купе себи у недарца,
да га нижу на зелену свилу,
да га међу себи под грџца,
да он слуша што која говори:
говори ли свака о својему,
говори ли драга и о њему.

Што молио, то му бог и дао:
створио се крај мора бисером,
гди девојке на воду долазе;
купиле га себи у недарца,
низале га на зелену свилу,
метале га себи под грџца;
слушао је шта која говори:
говорила свака о својему,
говорила драга и о њему.

Вез на мушкој
свечаној
кошуљи
(деталј)

♦ Бисер је симбол повезан с месецом, водом и женом. Веровало се да подстиче способност размножавања, да помаже код порођаја и при лечењу потиштености, да продужује живот и да исцељује болести очију. Бисер је знак љубави и брака, симбол обнављања и преображења.

Младић са соколом, детаљ
с пиротског Ђилима

♦ Соко је знак племићког достојанства. Због храбрости, оштрог вида и брзине лета коришћен је у прошлости у лову и ратним походима. Као што је соко спретан на небу, тако је и видра у води позната по окретности и снажљивости.

♦ Калпак је свечана капа од самуровине или куниног крзна. То је и назив за ратну војничку капу од лаког метала (кацигу). За калпаком су се носиле челенке од перја, а понекад и ките цвећа.

8.

Бога моли лепота девојка:
„Дај ми, боже, вијар ветар ладан,
да обори кулу камениту,
да ја видим Грчића Манојла:
игра ли му видра на колену,
стоји ли му соко на рамену,
цвати ли му ружа за калпаком“.
Што молила, бога умолила:
дунуо је вијар ветар ладан,
оборио кулу камениту,
те видеља Грчића Манојла:
игра њему видра на колену,
и стоји му соко на рамену,
и цвати му ружа за калпаком.

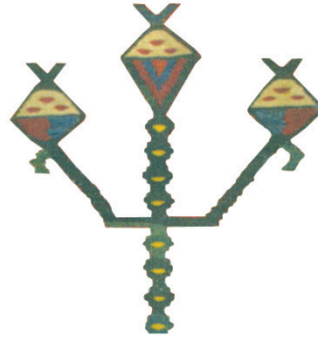
9.

Богдан љуби девојку,
Јело ле, Јело, добра девојко!
Ој Јело!
Гледала га звездица,
Па казала месецу,
Месећ каза облаку,
Облак каза кишици,
А кишица травици,
А травица овцама,
Бело стадо чобану;
чобан каза свом селу.

10.

Болан Јово по гори ходио,
На виту се јелу наслонио:
„Вита јело, мене боли глава“.
„Болан Јово, не боли те с мене,
Већ те боли с трију дјевојака,
Које су ти зарукавље везле;
Једна везла, двије тебе клеле:
„Колико је на рукаву грана,
Тол’ко било на Јовану рана!
Колико је по гранама кука,
Тол’ко било на Јовану мука!
Колико је у рукаву жица,
Толико га уд’рило стр’јелица“.

◆ Број три који се помиње и у једној и у другој песми (трију дјевојака, три дилбера млада) темељан је број, израз потпуности и довршености. Показује јединство неба, земље и њиховог сина човека; јединство добре мисли, добре речи и доброг дела; зле мисли, зле речи и злог дела; човека, жене и детета; материјалне, рационалне и духовне стране људског живота. У свакодневном животу ако си у дилеми куда ићи, онда се три пута окрени око себе, па одлучи; три пута мери, па сеци. У бајкама три добра дела осигуравају успех у подухвату, а змајеви и аждаје имају по три главе, као и божанство Старих Словена Триглав.

11.

Бол болује лијепа Хајрија
Под орахом и под јоргованом.
Њу облазе сва господа редом,
Ал’ највише три дилбера млада.
Први вели: „Болујеш ли, Хајро?“
Други вели: „Болов’Оби’ за те!“
Трећи вели: „И умро би’ за те!“
Проговара лијепа дјевојка:
„Нити болуј, нит умири за ме;
Скин’ доламу, па лези уза ме;
чини ми се лакше би ми било“.

12.

Босиоче, ситна твога лада,
Од недеље ја не видо драга,
У недељу у зеленој башти
Сваку сам му стопу пребројала,
И у стопу невен засадила.

◆ Босиљак (босиок) симбол је срећне љубави, а пелен несрећне. Користи се у многим обредима који прате човека од рођења (кад се тек рођеном детету ставља под узглавље), па до краја живота. Верује се да је то божји цвет и да има велико магијско и лековито дејство.

Ђорђе Крстић,
Под јабуком (деталј)

♦ Јабука се даје као дар или као доказ милости, пријатељства и љубави. Значајну улогу има у односима момка и девојке, приликом просидбе и свадбе.

13.

Буди мајка свог Ивана сина:
„Устани се, мој мили Иване!
Прође тебе Мара испред двора,
У руци јој сребрни кондијер,
Да донесе лађане водице“.
Када Иван разумнио мајку,
Старој мајци тако говорио:
„Оседлај ми мог коња дората,
Оседлај га сребрним седлићем,
А зауздај уздом позлаћеном“.
Мајка Иву коња оседлала,
У томе се Иво наресио,
Па отиде на воду студену,
Кад на воду не наводи Мару.
Поврати се двору невесело,
Те отиде у Марину башчу,
Млада Маре у башчи заспала.
Гледа Иво, мисли како ли ће:
Али ће је од сна пробудити,
Али ће јој лице пољубити.
Гр’ота му се учинила младу,
Да је љуби ил’ да је пробуди;
Но извади од злата јабуку,
Те је меће Мари у њедарца.
Када се је пробудила Мара,
У њедарца наводи јабуку.
Стаде млада мислит и размишљат:
„Откуда ми у њедра јабука?
Да су мене од рода дарови,
Ја од рода не имам никога;
А да речем да ми је од Бога,
Тога дара нијесам достојна;
А да речем да ми је од Ива,
Мој је Иво од мене далеко,
Да је био, би ме пробудио
Или барем једном пољубио“.

14.

Веран друже не веруј девојке,
данас вера у девојке нема.
Трипут ме је једна преварила.
„Данас-сутра оћу поћ за тебе.“
Прекосутра оде за другога,
за другога, за другара мога.
Другар мене у сватове зове,
да му будем девер до девојке.
Да л' да идем, да ли да не идем?
Да ја идем, срамота ће бити.
Да не идем, жао ће ми бити,
што је мене болна преварила.

Дворење младе пред удају,
почетак XX века

15.

Видјех чудо прије невиђено,
Гдје с' дјевојка са сунцем инати:
„Жарко сунце, љепша сам од тебе!“
О дјевојко, лијепа љепото,
Да видимо тко ј' од кога љепши!
Ти изађи у поље зелено,
Ја ћу изаћ на брдо високо.
Ти укажи сву своју љепоту,
А и ја ћу своју указати.“
Цура сађе у поље зелено,
Сунце скочи на брдо високо.
Од сунца је гора усахнула,
А од цуре срце у јунака.

◆ **Сунце је симбол живота, топлине, дана, светлости, ауторитета, као и симбол небеског пространства. У народним песмама сунце је велики изазов девојкама због снаге и лепоте.**

Феликс Каниц,
Српски сеоски младенци

Ђорђе Крстић,
Растанак момка и девојке

♦ **Винова лоза је сеновито и свето растиње за које се верује да штити од демона. Употребљава се у бајању против урока, као средство за бољи раст косе и одржавање трудноће.**

♦ **Током одрастања и при уласку у заједницу девојку обично води мајка, али она може у испуњавању девојачких снова и да помогне и да одмогне.**

16.
Вијала се бела лоза винова
Око бела, око града Будима.
То не била бела лоза винова,
То су били два млада и мила:
Они су се у невреме састали,
А сада се у времену растају.
Једно другом у растанку говори:
„Остај збогом, моја ружо румена!“
– „Појди збогом, мој невољен соколе!
Прид тобом је једно поље ширина,
Иза поља једна гора зелена,
И у гори бунар вода студена,
У бунару једна грудa снежана;
Узми груду, те ју метни у недра,
Како копне она грудa у недра,
'Нако копне моје срце за тобом.“

17.
Вијала се гора кестенова,
Ни од вјетра, ни од жарког сунца,
Већ од јада лијепе дјевојке.
Јад јадује лијепа дјевојка,
Јад јадује, ником не казује,
Већ казује својој старој мајци:
„Ово, мајко, до јесени кратко
О јесени мој се драги жени –
Подај мене, моја мила мајко,
Подај мене, нек срце не вене,
Кад увене, нек није ни мене!“

18.

Вино пије Дојчин Петар, варадински бан;
попио је триста дукат' све за један дан
и још к томе врана коња, златан буздован.
Карао га краљ Матијаш, земљи господар:
„Бог т' убио, Дојчин-Петре, варадински бан'!
Буд ти попи триста дукат' све за један дан,
зашто попи врана коња, златан буздован?“
Ал' беседи Дојчин-Петар, варадински бан:
„Не карај ме, краљ-Матијаш, земљи господар'!
Да си био ти у крчми где сам пио ја,
и љубио крчмарицу којуно сам ја,
попио би равну Пешту и сав Будим град!“

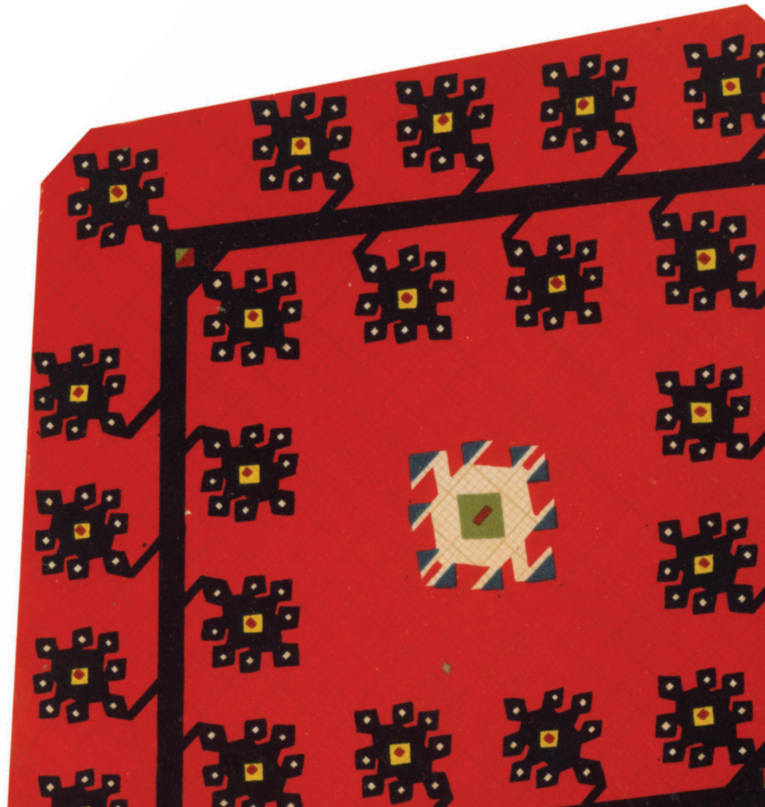

Чутура из Војводине, XIX век

19.

Виор долом дује,
града пољуљује.
У граду девојка
виком подвикује:
„Авај, дуге ноћи,
с мајком спавајући!“
Виор долом дује,
града пољуљује.
У граду девојка
виком подвикује:
„Авај, кратке ноћи,
с драгим спавајући“.

♦ Сунце, месец и звезде у овој песми представљају симболе највеће лепоте, божанске снаге, здравља и плодности, као и јединства с космосом. Од Анђе, која чува градска врата, те моћи се преливају на читав град. Све закриљује СОКО као знак храбрости и окретности.

20.
Високо се соко вије,
Још су виша граду врата;
Анђа им је капиција:
Сунцем главу повезала,
Месецом се опасала,
А звездама накитила.

21.
Више села зелена ливада.
Коси Раде, само откос пада.
Седе Раде косу отковава,
дошла цура, па га завитлава:
„Зашто Раде те ливаде косиш,
те не идеш девојке да просиш?“
Раде њојзи лепше одговара:
„Што да идем кад ми дошла сама“.

♦ Вишња је одувек имала велику улогу у љубавним врачањима. На Ђурђевдан су девојке стасале за удају јахале на вишњи да би момци свисли за њима или су долазиле под вишњу и тресле је да не би и догодине биле код мајке.

22.
Вишњичица род родила,
Од рода се подломила,
Нема нико да је бере,
Него момче и девојче;
Стидње момче нег девојче,
Испод стида проговара:
„Дај, девојко, једно око“.
– Стан, почекај, младо момче,
док ми мајка за брег зађе,
биће твоја оба ока,
оба ока и девојка.

23.

Вјетар пири, рожмарин мирише;
чини ми се да мој иде драги!
Да ја знадем откуда ће доћи,
путем бих му босиљак сијала,
странпутице румене ружице –
нек ми драги по мирису дође,
по мирису више нег по сунцу.

24.

Вјетар ружу уз поље носаше,
На Јовов је шатор наносаше,
Гдјено Јово са Маријом бјеше:
Јово пише, а Марија везе;
Неста Јову мрка мурећена
А Марији злата жеженога.
Онда Јово Мари говораше:
„Ој Марија, драга душо моја!
Је ли теби мила моја душа?
Је л' ти тврда моја десна рука?“
Мара њему тихо одговара:
„Вјеруј, Јово, и срце и душо!
Дража ми је, драги, твоја душа,
Него моја сва четири брата;
Мекша ми је твоја десна рука,
Нег четири најмекша јастука“.

25.

Волела би' да сам бела лала.
Ја би' знала где би' расцветала.
Цветала би' драгу на шеширу.
Кад путује моје младо драго,
кад путује да му лада градим,
да му бело лице не изгори.

♦ **Ружмарин је пре свега сватовско цвеће: њиме се ките сватови. Због јаког мириса веровало се да одбија зле демоне. Употребљавао се као лек од несвестице и грудних болести.**

♦ **Ружа је цвет којим се исказивала љубав. Представљала је младу девојку, зрелу за удају. Помоћу цвета руже девојке су гатале: цветове су означавале концем и давале су им имена момака. Другарице би бирале цветове и тако сазнавале за ког ће се момка удати.**

♦ **Лала нема мирис, али је због лепог изгледа веома цењена ("Ти си, лало, дивна и прекрасна, ал' мириса ни за лијек немаш"). Уочи Ђурђевдана био је обичај да се бере с другим цвећем и травама и ставља у неначету воду. Сутрадан пре зоре том су се водом умивале девојке да би биле здраве и лепе.**

♦ **Бунари, чесме и извори одувек су поштовани као светиње. Тамо су најчешће одлазили млади и тад су имали прилику да се виде и упознају.**

26.
„Враг девојко, сама врага тражиш.
Платно белиш на мојем бунару,
па простиреш по мојем чаиру,
те ми врљаш траву детелину.
Ој девојко, да сам те видио...“
„Младо момче, шта би ми чинио?“
„Ој девојко, ја би’ те љубио.“
„Младо момче, мало би ти било.“
„Ој девојко, што би тебе било?“

♦ **Бисер је редак, чист и драгоцен. По легенди, бисер се рађа када блесне муња или кад кап росе падне у шкољку чим изађе из воде и мало се отвори. Змајеви га чувају у дубинама вода.**

♦ **Павте (пафте) мала су сребрна или златна дугмад или копче. Павте су и врста појаса или тканине којом се опасују девојке и жене.**

♦ **Ћердан је ниска бисера која се носи око врата, огрлица од злата, сребра или ђинђува.**

27.
Гдјено синоћ на конаку бјесмо,
Господску ти вечер’ вечерасмо,
Лијепу ти дјевојку видјесмо!
За главом јој од бисера лале.
Ја јој дадох коња провађати,
Она коњу тихо говораше:
„Ој дорате, гриве позлаћене,
Је ли ти се господар женио?“
Коњиц њојзи вриском одговара:
„Ој, богами, лијепа дјевојко,
Није ми се господар женио,
Него мисли тобом о јесени,
О јесени која прва дође.“
Тад дјевојка дору говораше:
„Да ја знадем да је то истина,
Ја бих моје павте расковала,
Па бих твоју узду оковала,
У чисто бих сребро оковала,
А ђерданом мојим позлатила“.

Павте, 1813

ПУСТОЛОВИНЕ

Читање књига из библиотеке
Пустоловине може да буде права
пустоловина.

Зашто?

*Зашто што су то најлепша
књижевна дела.*

*Зашто што се помоћу њих пућује
кроз време и у разне крајеве.*

*Зашто што се сусрећу занимљиве
личности и догађаји.*

*Зашто што се ућознаје
с кулћуром и мудрошћу народа
на сликовити начин.*

*Зашто што се у њима отћкрива
лејош и боћатство језика.*

*Зашто што се завирује у животи
и регионицу ћисца.*

*Зашто што се ћу назиру и нови
ћустоловни ћућеви.*

ISBN 978-86-7781-899-9

9 788677 818999

www.kreativnicentar.rs